

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านแหลมสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี

นรา หัตถสิน^{1*} และ สายรุ้ง ดินโคกสูง²

¹สาขาการจัดการธุรกิจ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

²สาขาการจัดการโรงแรม คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 34190

*ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: nara.h@ubu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์ และเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านแหลมสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับนักวิจัยชุมชนจำนวน 10 คน ผลการศึกษาพบว่า บ้านแหลมสวรรค์มีพื้นที่ติดกับเขื่อนสิรินธร มักเกิดน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านเกิดความเสียหาย ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเลิกอาชีพเกษตรกรรมและหันไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปนอกหมู่บ้าน ในขณะที่

ชาวบ้านบางส่วนทำการประมงและค้าหาขอมไม้ไผ่ในเขื่อน ศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์มี 3 ด้าน คือ 1) ด้านพื้นที่ที่มีหาดบ้านแหลมสวรรค์และด้านวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสิ่งดึงดูดใจ 2) ด้านความสะดวกในการเข้าถึงหมู่บ้านทางรถยนต์ และ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีร้านอาหารและรีสอร์ทตั้งอยู่ในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังต้องการการรักษาความสะอาดในพื้นที่ต่างๆ และสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยว สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับบริบทของบ้านแหลมสวรรค์คือ การท่องเที่ยวทางน้ำโดยการล่องแพที่เน้นการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนและสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่า “การเดินทางของไม้ไผ่” และ “การเดินทางของปลา” ซึ่งนำเสนอความงดงามตามธรรมชาติของสายน้ำผสานกับการนำเสนอวิถีชุมชนที่ดำรงชีพด้วยการค้าหาขอมไม้ไผ่ การทำไม้ตีพริก การเลี้ยงปลา และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา

คำสำคัญ: จังหวัดอุบลราชธานี บ้านแหลมสวรรค์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของชุมชน

Development of Ecotourism Pattern in Ban Leam Sawan, Ubon Ratchathani Province

Nara Huttasin^{1,*} and Sairoong Dinkoksung²

¹*Business Management, Faculty of Management Science, Ubonratchathani University, Warinchamrap District, Ubonratchathani Province, Thailand 34190*

²*Hotel Management, Faculty of Management Science, Ubonratchathani University, Warinchamrap District, Ubonratchathani Province, Thailand 34190*

*Corresponding author's E-mail: nara.h@ubu.ac.th

Abstract

This study aims to study the community's context and tourism potential of Ban Leam Sawan, Ubon Ratchathani province, and to develop the community-based ecotourism through a Participatory Action Research. The research process involved 10 local researchers. The findings indicate that due to the community's proximity to Sirindhorn Dam, Ban Leam Sawan has been impacted by the flooding that damaged villagers' crops, resulting in the abandonment of cultivation. The majority of young adults then went out of the community to work and a few made a living by

fishing and diving for submerged logs in the community. As for the tourism potential of Ban Leam Sawan, there are 3 potentials including 1) the physical attributes with both natural and cultural attractions, 2) the accessibility to land transportation, and 3) the availability of only one restaurant and one resort as tourist facilities. However, the community's hygienic conditions and tourism facilities have to be further developed. Based on the analysis, the model of ecotourism that should be developed is a one-day trip on raft that fits into the village context in terms of local lifestyle and environmental setting. Such trip would offer to tourists the experiences related to local lifestyle, under the themes "the journey of underwater logs" and "the journey of fish". The former involves the diving for submerged logs and the making wooden pestles, and the latter refers to the raising of fish in cage and the manufacturing of fish products.

Keywords: Ubonratchathani province, Baan Leam Sawan, Ecotourism, Local participation

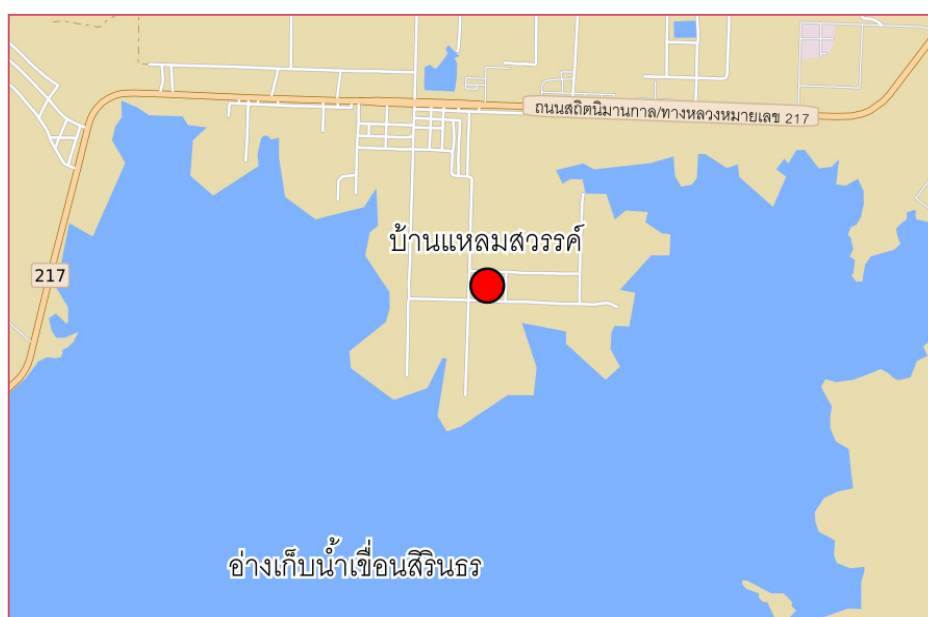
บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานถึงปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยว่า ในปี พ.ศ. 2558 คนยากจนมากกว่าร้อยละ 70 อาศัยอยู่ในชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีอาชีพเกษตรกรรม และมีการศึกษาน้อย ซึ่งปัญหาด้านความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาที่มีความละเอียดอ่อนเพราะหากไม่มีการแก้ไขปัญหาย่อมมีประสิทธิภาพ ย่อมนำไปสู่ปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นความยากจนจึงเป็นประเด็นปัญหาที่องค์กรต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติให้ความสนใจเพื่อหาวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยหนึ่งในทางเลือกของการลดปัญหาความยากจนคือ การพัฒนาการท่องเที่ยว (UNWTO Report, 2011)

หมู่บ้านแหลมสวรรค์ตั้งอยู่ในตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ถูกตั้งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2511 เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ชาวบ้านต้องอพยพจากหมู่บ้านเดิม (บ้านฝางหล่ม) ออกมาอยู่ในหมู่บ้านใหม่ (บ้านแหลมสวรรค์) อันเป็นพื้นที่ที่รัฐบาลจัดสรรให้ ซึ่งบริเวณพื้นที่โดยรอบของหมู่บ้านอยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธรในระยะประมาณ 5 กิโลเมตร (ภาพที่ 1) (ผู้ใหญ่บ้าน, สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2557) อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่จำนวนที่ดินที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐบาลครอบครัวละ 15 ไร่ นั้น น้อยกว่าจำนวนที่ดินที่ชาวบ้านเคยครอบครอง และพื้นที่ทางการเกษตรที่อยู่ติดกับแนวเขื่อนก็มักจะเกิดน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรและ

รายได้ของชาวบ้านลดน้อยลงตามลำดับ ส่งผลให้ชาวบ้านเลิกอาชีพเกษตรกรรมและขายที่ดินให้กับนายทุนจากภายนอก แล้วหันไปประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น รับจ้างทั่วไป ทำประมง และการค้าหาขอมไม้ไผ่ ปัจจุบันชาวบ้านแหลมสวรรค์ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอนและมีรายได้เฉลี่ยเพียง 10,000-15,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนหนุ่มสาวในวัยแรงงานต้องเดินทางไปทำงานต่างถิ่น ในหมู่บ้านจึงมีเพียงเด็กและผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก (ผู้นำชุมชนและการสำรวจพื้นที่เบื้องต้น, สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2557)

จากปัญหาดังกล่าวทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านบางส่วนมองหาทางเลือกที่จะสามารถช่วยสร้างงานและรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งหนึ่งในทางเลือกคือ การพัฒนาการท่องเที่ยว แต่เนื่องจากชุมชนขาดความรู้เรื่องรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ด้วยเหตุนี้ นักวิจัย/นักวิชาการจึงเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนารูปแบบและการจัดการการท่องเที่ยวผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้รูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ ผลผลิตจากงานวิจัยนี้มุ่งเป้าในการสร้างอาชีพทางเลือกซึ่งมีนัยยะสำคัญสำหรับเศรษฐกิจชุมชน และการพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกในชุมชนถึงการเชื่อมโยงกันระหว่างการสร้างมูลค่าและคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนผ่านการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นที่ใช้ในการนำเสนอเรื่องราวของการท่องเที่ยวในชุมชน

ภาพที่ 1 พื้นที่บ้านแหลมสวรรค์

ที่มา: Google map สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2560

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่คือ บ้านแหลมสวรรค์ ตำบลนิคมสร้างตนเอง ลำโดมน้อย อำเภอลิขิตร์ จังหวัดอุบลราชธานี ขอบเขตด้านเนื้อหาประกอบด้วยการศึกษา 1) บริบทของชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน 2) ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และ 3) การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนมีส่วนร่วม และขอบเขตผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย 1) ตัวแทนชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และตัวแทนผู้ประกอบการในชุมชน จำนวน 35 คน 2) วิทยากรในพื้นที่ศึกษาคูณ จำนวน 13 คน และ 3) นักท่องเที่ยวทดลอง จำนวน 21 คน

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมในด้านคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาเพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548) ซึ่ง วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (อ้างใน ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และ พัชรินทร์ เสริมการดี, 2556) ได้ระบุถึงเกณฑ์การพิจารณา 6 ข้อ ดังนี้ 1) คุณค่าหรือความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว 2) ความสะดวกในการเข้าถึง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) คุณภาพของสภาพแวดล้อม 5) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และ 6) ความมีชื่อเสียงหรือการเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีมุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) (Sharpley, 2000; Boo, 1990; Donohoe & Needham, 2006; Hillel, 2002; Honey, 1999) ซึ่ง Buckley (1994) ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้าน คือ 1) ด้านพื้นที่ 2) ด้านการจัดการ 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วม โดยแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านพื้นที่นั้นเน้นการป้องกันและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ (Page & Dowling, 2002; Honey, 2008) เนื่องจากทรัพยากรของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติหรือระบบชุมชนและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ องค์ประกอบด้านการจัดการจึงมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเพื่อให้มีความยั่งยืน (Masud et al., 2017) ซึ่งการจัดการดังกล่าวสามารถดำเนินการผ่านองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนผู้เป็นเจ้าของพื้นที่และนักท่องเที่ยว (Donohoe & Needham, 2006) โดยนัยยะนี้

การสื่อความหมายจึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกิจกรรมสร้างการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน (Hillel, 2002) ดังนั้นแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา (Armstrong, 2012) เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ในการอนุรักษ์และป้องกันผลกระทบเชิงลบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมักเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (Coria & Calfucura, 2012; Howarth, 2012) ดังนั้นองค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผน ตัดสินใจ จัดการ และประเมินผลการท่องเที่ยวในพื้นที่จึงมีความสำคัญ (Hall, 2008; Hall & Page, 2014) เพราะเป็นกลไกที่เชื่อมโยงผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในพื้นที่ (Hoole, 2010; Stone & Rogerson, 2011) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับ 5 กิจกรรม คือ 1) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 2) การอนุรักษ์วัฒนธรรม 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน 4) การเรียนรู้และการสื่อความหมาย และ 5) การสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน (TIES, 2015; Honey, 2008)

3) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วมควร มีหลักการร่วมกันซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่การร่วมคิดและร่วมตัดสินใจในการพัฒนาการท่องเที่ยว จากนั้นจึงค่อยร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรม ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันรับประโยชน์ ตลอดจนร่วมกันรับผิดชอบต่อผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้น (วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนาจ, 2547) กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน คือ 1) ร่วมการตัดสินใจ (Decision making) 2) ร่วมปฏิบัติการ (Implementation) 3) ร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) และ 4) ร่วมในการประเมินผล (Evaluation) (อรรพรรณ พันธุ์เนตร, 2541) ซึ่งการศึกษาในต่างประเทศระบุว่า ชุมชนที่มีส่วนร่วมค่อนข้างสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความยั่งยืน เพราะชุมชนสามารถกำหนดนโยบายและกลไกการรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงมีการตรวจสอบและควบคุมผลกระทบเชิงลบได้ด้วยตนเอง ทำให้สามารถจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำมาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ (Coria & Calfucura, 2012; Kiss, 2004) ดังเช่นพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติในประเทศเลโซโททวีปแอฟริกา (Lekaota, 2018) พื้นที่ชมปลาวาฬในโคคุรา ประเทศนิวซีแลนด์ และพื้นที่อนุรักษ์ชายหาดธรรมชาติ Thala ประเทศออสเตรเลีย (Nair & Hamzah, 2015) เกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา ประเทศไทย และเปอลากา เกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย (Asker et al., 2010) เป็นต้น

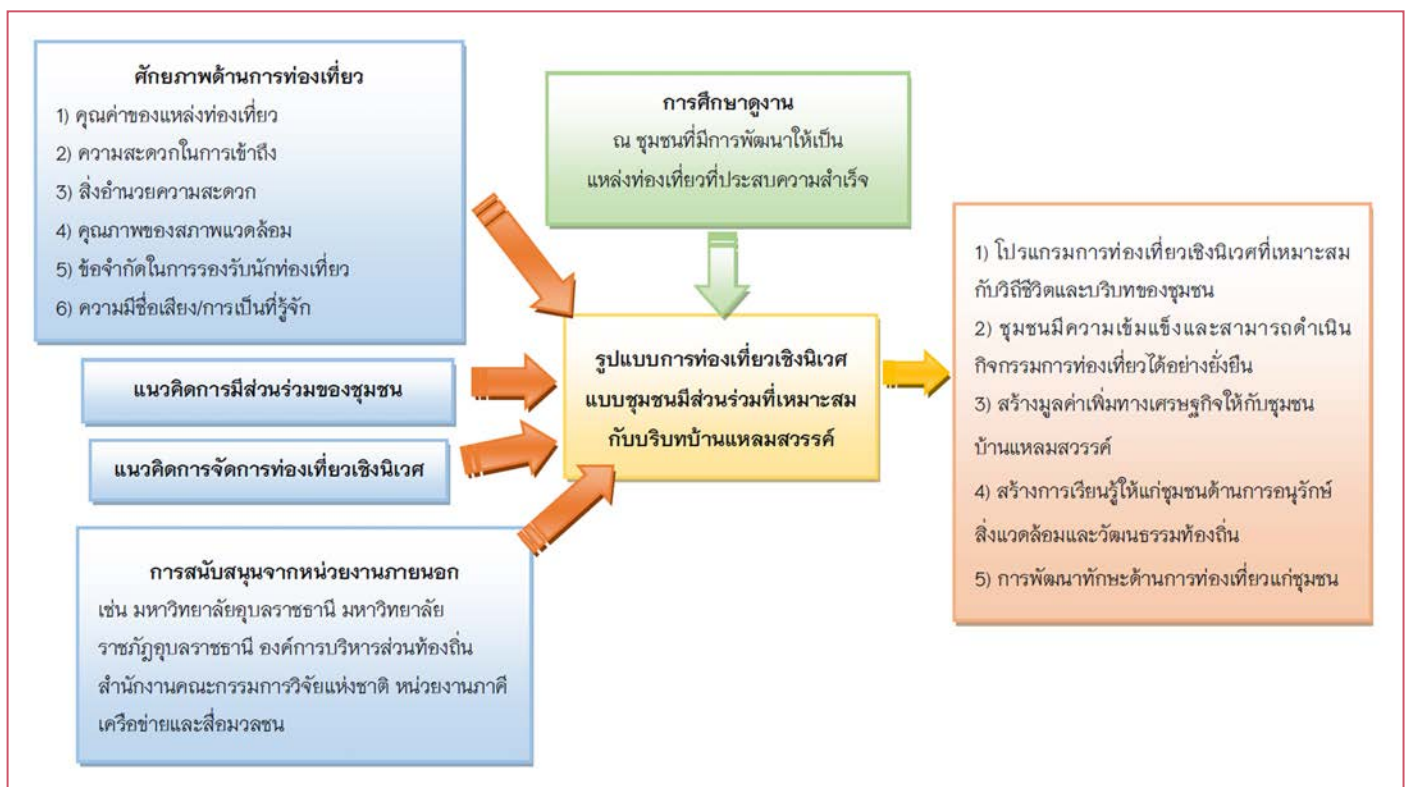
จากมุมมองเชิงห้วงเวลา (Time horizon) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวพบว่า การศึกษาเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงที่การท่องเที่ยว

เชิงนิเวศได้รับการพัฒนามาแล้วในระยยะหนึ่ง ส่วนการศึกษาในประเทศไทยนั้นมักปรากฏในช่วงระยะเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้นงานวิจัยส่วนใหญ่จึงเน้นศึกษาและประเมินศักยภาพเชิงพื้นที่เพื่อนำไปสู่แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือแนวทาง/รูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ เช่น งานวิจัยของธารณี นวสนธิ และคณะ (2560) เรื่องแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรืองานวิจัยของ พรชัย เพียรพล (2559) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเหล่าในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ จังหวัดเชียงใหม่ หรืองานวิจัยของ กนกพัชร วงศ์อินทร์อยู่ และคณะ (2558) เกี่ยวกับการพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานทุนชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของหมู่บ้านปลาสาวยางมต้นแบบในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ นครปฐม ราชบุรี และกาญจนบุรี หรืองานวิจัยของ ปิยวิทย์ เอี่ยมพริ้ง (2557) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนโดยการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ กรณีศึกษาสามพันโบก อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ประสบความสำเร็จนั้นไม่มีสูตรสำเร็จเนื่องจากบริบทของแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ดังนั้นไม่ว่าการศึกษาจะอยู่ในห้วงเวลาระยะใดของการพัฒนาการ

ท่องเที่ยว สิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Asker et al., 2010) สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวคิดการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยใช้ฐานคิดในมิติต่างๆ ดังนี้ คือ 1) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม/วิถีชีวิตท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การเรียนรู้และการสื่อความหมาย 4) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และ 5) การสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งกรอบแนวคิดของการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลมสวรรค์ปรากฏดังภาพที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเป็นการค้นหาคำตอบที่มีวัตถุประสงค์ในการแก้ปัญหาโดยมีชุมชนเป็นผู้ร่วมงานและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เพราะเป็นเจ้าของปัญหาและผู้ใช้ประโยชน์จากการวิจัย (MacDonald, 2012; กมล สุตประเสริฐ, 2540) ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเน้นให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลมสวรรค์

ของการวิจัย ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2557 – มีนาคม พ.ศ. 2560 โดยผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะตามกรอบการศึกษา คือ ระยะเตรียมการ ระยะดำเนินการ และระยะสรุปผล (ภาพที่ 3)

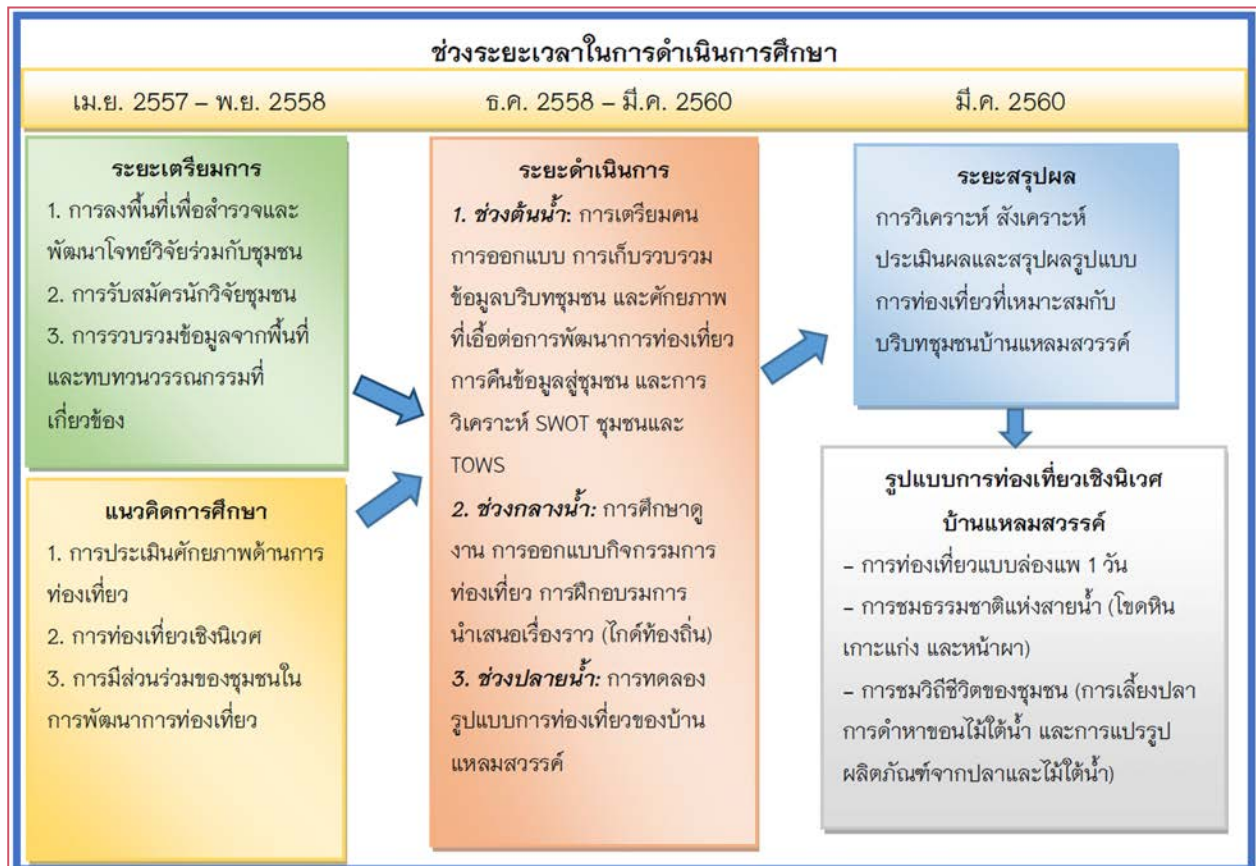
1) **ระยะเตรียมการ** เป็นการลงพื้นที่ของนักวิจัยเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับผู้นำและตัวแทนชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ ณ ศาลากลางบ้านเรียงแถวใต้ ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอลิขิตร์ จังหวัดอุบลราชธานี ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2557 เพื่อจัดทำข้อเสนอโครงการวิจัยนำเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (ประจำปีงบประมาณ 2559) และรับสมัครชาวบ้านมาร่วมเป็นทีมวิจัยชุมชน จากข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการลงพื้นที่ของนักวิจัยนำมาสู่การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดด้านศักยภาพการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์

2) **ระยะดำเนินการ** มีการกำหนดแผนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการและผู้รับผิดชอบ (ตารางที่ 1) แบ่งช่วงระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยโดยชุมชนมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

2.1) **ช่วงต้นน้ำ** กิจกรรมเปิดเวทีประชุมชี้แจงโครงการวิจัยแก่ชุมชน ณ ศาลากลางบ้านแหลมสวรรค์ (ภาพที่ 4) เพื่อทำความเข้าใจรายละเอียดของโครงการ มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 50 คน จากนั้นรับสมัครและคัดเลือกอาสาสมัครตามข้อกำหนดคือ ผู้ที่เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยชุมชนจะต้องมีเวลาและความพร้อมในการเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ มีอาสาสมัครที่เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยชุมชนจำนวน 10 คน จากนั้นนักวิชานักวิชาการได้จัดอบรมร่วมกับนักวิจัยชุมชน ออกแบบ วางแผนและเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมตามประเด็นวิจัย ดังนี้

2.1.1) **ข้อมูลบริบทของชุมชน** เช่น สภาพทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และอาชีพของคนในชุมชน เป็นต้น

2.1.2) **ข้อมูลศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว** เช่น ข้อมูลเชิงพื้นที่ทางกายภาพ (มีทรัพยากรใดบ้างที่สามารถนำมาสร้างคุณค่าหรือมีความน่าดึงดูดใจที่สามารถเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้ทั้งในพื้นที่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบ) ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก คุณภาพของสภาพแวดล้อม และข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ภาพที่ 3 กรอบการศึกษา

ตารางที่ 1 แผนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ประเด็นข้อมูลตามวัตถุประสงค์วิจัย	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ/วิธีการที่ใช้	ผู้รับผิดชอบหลัก
1. บริบทชุมชน - ข้อมูลด้านสังคม - ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ - ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติ - ข้อมูลด้านประเพณีวัฒนธรรม	- ผู้ใหญ่บ้าน - ผู้สูงอายุในชุมชน - ผู้นำชุมชน	- แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง - ทบทวนเอกสาร - สืออิเล็กทรอนิกส์ - การสนทนากลุ่ม - การสัมภาษณ์เจาะลึก	นางสาววันญา นาคุณ (ด้านสังคม) นายวรรณภา นาคุณ (ด้านเศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ) นายเด่น ทองนุ่น (ด้านประเพณี วัฒนธรรม)
- ข้อมูลด้านกายภาพ	- ผู้ใหญ่บ้าน - คนขับเรือ - นักวิจัยชุมชน	- เดิน/นั่งเรือสำรวจ - กล้องถ่ายภาพ - การจดบันทึก	นายบุญเรือง มะลิวรรณ
2. ศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว - การสำรวจทรัพยากรทางกายภาพ ในชุมชนที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยว	- ผู้นำชุมชน - คนในชุมชน - กลุ่มแม่ค้าในชุมชน	- การสัมภาษณ์ (ไม่มีโครงสร้าง) - การศึกษาเอกสาร/วรรณกรรม - ประชุม (สนทนา) กลุ่มย่อย - การสำรวจเส้นทาง - การสังเกต	นักวิจัย นักวิชาการ ตัวแทนนักวิจัยชุมชน
3. การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน - การศึกษาดูงาน - การฝึกอบรมการนำเสนอเรื่องราว - การทดลองท่องเที่ยว	- ผู้นำชุมชน - คนในชุมชน - วิทยากรในแหล่ง ศึกษาดูงาน - นักท่องเที่ยวทดลอง - ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว	- การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง - การศึกษาดูงาน - การจดบันทึก - ประชุมกลุ่มย่อย - การสังเกต - การทดลองท่องเที่ยว	นักวิจัย นักวิชาการ ตัวแทนนักวิจัยชุมชน

ภาพที่ 4 กิจกรรมเปิดเวทีประชุมชี้แจงโครงการวิจัย

จากนั้นนักวิจัย นักวิชาการนำข้อมูลที่รวบรวมได้ มาจัดหมวดหมู่และเรียบเรียง และจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผ่านการประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกันวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคจากข้อมูล บริบทชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนา และเชื่อมโยงศักยภาพทุนเดิมของบ้านแหลมสวรรค์กับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง

2.2) ช่วงกลางน้ำ กิจกรรมการดูงานโดยนำทีมนักวิจัย ชุมชนจำนวน 10 คนไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน ณ บ้านชะชอม อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นเวลา 2 วัน 1 คืน ในวันที่ 9 – 10 มิถุนายน พ.ศ. 2559 เพื่อสร้างความเข้าใจด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว (ภาพที่ 5) หลังจากนั้นทีมวิจัยได้ร่วมกันถอดบทเรียน กำหนดทิศทางและ ออกแบบรูปแบบการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ ซึ่งผลจากการ เรียนรู้ ณ แหล่งศึกษาดูงาน นำมาซึ่งการเรียนรู้หน้าที่และความ รับผิดชอบในการจัดการท่องเที่ยว ทำให้ทีมนักวิจัยชุมชนบ้านแหลม สวรรค์กำหนดหน้าที่และแบ่งความรับผิดชอบ เช่น ฝ่ายดูแลประสาน งาน ฝ่ายพลขับพาหนะนำเที่ยว ฝ่ายดำเนินกิจกรรม ฝ่ายอาหาร และเครื่องดื่ม และฝ่ายแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) จากนั้นคัดเลือกตัวแทนนักวิจัยชุมชนจำนวน 2 คนที่มีความกล้า แสดงออก เพื่อทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำเสนอเรื่องราว ต่างๆ ของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวตามโปรแกรมท่องเที่ยวที่ กำหนดไว้ สำหรับเรื่องราวต่างๆ ที่มัคคุเทศก์ท้องถิ่นเหล่านั้นได้มา จากการสอบถามผู้สูงอายุในชุมชนของนักวิจัยชุมชน ซึ่งมัคคุเทศก์ ท้องถิ่นทั้ง 2 คนนี้ต้องเข้ารับการฝึกอบรมการนำเสนอเรื่องราว จากนักวิจัย นักวิชาการ เพื่อให้สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 5 กิจกรรมการดูงาน ณ บ้านชะชอม อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

2.3) ช่วงปลายน้ำ กิจกรรมทดลองรูปแบบการท่องเที่ยว ที่ทีมนักวิจัยได้ร่วมกันออกแบบโปรแกรมท่องเที่ยวในชุมชน บ้านแหลมสวรรค์โดยเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพ สูงสุด เช่น การนำเรือหาปลาหรือแพปลามาประยุกต์เป็นพาหนะ สำหรับขนส่งนักท่องเที่ยว การใช้วัดอุทิศภายในชุมชนสำหรับการประกอบอาหารและเครื่องดื่ม และการใช้คนที่มีจำนวนน้อย สำหรับการให้บริการนำเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น ซึ่ง การทดลองท่องเที่ยวถูกจัดขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็น ผู้นำเที่ยวอย่างมืออาชีพ (ภาพที่ 6) โดยแบ่งลักษณะการทดลอง ปฏิบัติการเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.3.1) การทดลองปฏิบัติการภายใน จัดขึ้นเพื่อ ฝึกการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของ มัคคุเทศก์ท้องถิ่น และทีมนักวิจัยเป็นนักท่องเที่ยวทดลอง เพื่อ หาข้อมูลสะท้อนกลับถึงความเหมาะสมของรูปแบบการท่องเที่ยว บ้านแหลมสวรรค์ที่ถูกกำหนดให้เป็นการท่องเที่ยวทางน้ำ ซึ่งต้อง ใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะในการเดินทาง ในขั้นตอนนี้จำเป็นต้องใช้ เวลาในการฝึกปฏิบัติการนานมากกว่า 5 เดือน เนื่องจากเหตุผล หลัก 5 ประการ คือ

ก) สิ่งดึงดูดใจของบ้านแหลมสวรรค์ส่วนใหญ่อยู่ใน บริเวณเขื่อนสิรินธรซึ่งมีข้อจำกัดในการเข้าถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงฤดูฝนที่มีพายุและลมกระโชกแรง ดังนั้นการทดลองฝึก ปฏิบัติการแต่ละครั้ง ในเบื้องต้นทีมนักวิจัยจะคำนึงถึงความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สินเป็นสำคัญ

ข) นักวิจัยชุมชนจำนวน 3 คน (ทำหน้าที่ฝ่าย อาหารและเครื่องดื่ม และฝ่ายขับเรือ) ขอดถอนตัวจากการเข้าร่วม ฝึกทดลองปฏิบัติการด้วยเหตุผลและความจำเป็นด้านเศรษฐกิจ ซึ่งต้องเดินทางไปทำงานในพื้นที่อื่น จึงทำให้ทีมนักวิจัยชุมชน

ภาพที่ 6 กิจกรรมการฝึกอบรม

ที่เหลือน้อยต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการในการปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากที่สุด

ค) สภาพของเรือหางยาวที่ใช้ในการนำเที่ยวมีข้อจำกัดด้านกลิ่นคาวปลา ซึ่งเป็นกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์สำหรับการท่องเที่ยว จึงต้องใช้เวลาเพื่อปรับสภาพของพาหนะให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องและตรงกับวัตถุประสงค์ของการใช้งานด้านการท่องเที่ยว

ง) กระบวนการวิจัยที่นำมาใช้นั้น นักวิจัย นักวิชาการต้องการให้นักวิจัยชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การทดลองปฏิบัติการเป็นผู้ให้บริการนำเที่ยวด้วยตนเองมากที่สุด เพื่อให้สามารถคิดและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม จึงต้องเปิดโอกาสให้นักวิจัยชุมชนใช้เวลาในการเรียนรู้จากกระบวนการวิจัย

จ) รูปแบบการท่องเที่ยวที่ถูกกำหนดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น นักวิจัย นักวิชาการจำเป็นต้องซักซ้อมทำความเข้าใจให้กับนักวิจัยชุมชน และมีความพร้อมเพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกลุ่มนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ นักวิจัย นักวิชาการทำหน้าที่ให้คำแนะนำถึงความเหมาะสมในแต่ละด้านดังนี้

- ด้านการนำเสนอ: ข้อมูล การใช้ถ้อยคำ การออกเสียง ระดับเสียง กิริยาท่าทางในการนำเสนอ
- ด้านอาหารและเครื่องดื่ม: เมนูอาหารและเครื่องดื่ม รสชาติอาหาร รูปแบบภาชนะที่ใช้ การเสิร์ฟ
- ด้านกิจกรรม: การเตรียมอุปกรณ์ (เครื่องขยายเสียง แบบพกพา) และความพร้อมของคนและอุปกรณ์สำหรับการนำ

เสนอกิจกรรม การกำหนดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว

- ด้านสถานที่และพาหนะ: ความสะอาดของพาหนะ ความปลอดภัยและอุปกรณ์เสริมความปลอดภัย การกำหนดตำแหน่งที่นั่งบนพาหนะ (เรือ/แพ) เพื่อความปลอดภัยในการสัญจรทางน้ำ

- ด้านการจัดการและประสานงาน: การต้อนรับ การแต่งกายของสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ความสะอาดของสถานที่/แหล่งท่องเที่ยว ความพร้อมและความสะอาดด้านห้องสุขา การกำกับและควบคุมเวลาในแต่ละกิจกรรม การขายสินค้าที่ระลึก การแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม

2.3.2) การทดลองปฏิบัติการภายนอก จัดขึ้นเพื่อให้นักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงผ่านการจัดการท่องเที่ยวตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้ร่วมกันวางแผนไว้ และมีบุคคลภายนอกเป็นนักท่องเที่ยวทดลอง จึงเป็นการทดสอบความเหมาะสมของโปรแกรมท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ก่อนนำเสนอต่อสังคมภายนอกต่อไป การทดลองดังกล่าวจัดขึ้นในช่วงนอกฤดูมรสุมจำนวน 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 วันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 มีนักศึกษาและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวชุมชน จำนวนรวม 11 คนเป็นนักท่องเที่ยวทดลอง ใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะ เน้นกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนและให้บริการอาหารและเครื่องดื่มบนบก (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 กิจกรรมการทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ 1

ครั้งที่ 2 วันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2560 มีนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี นักเดินทางที่มีประสบการณ์ท่องเที่ยว และนักประชาสัมพันธ์ จำนวนรวม 10 คนเป็นนักท่องเที่ยวทดลองใช้แพเป็นพาหนะ เน้นกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนและชมแหล่งท่องเที่ยวในเขื่อนสิรินธร ให้บริการอาหารและเครื่องดื่มบนแพ (ภาพที่ 8)

ทั้งนี้หลังจากเสร็จสิ้นการทดลองท่องเที่ยวทุกครั้ง จะร่วมกันประเมินผลเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ และนำผลการประเมินตลอดจนข้อเสนอแนะไปปรับปรุงคุณภาพของรูปแบบการท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมมากขึ้น

3) **ระยะสรุปผล** เป็นการนำผลการประเมินจากนักท่องเที่ยวทดลองจากภายนอกทั้ง 2 ครั้งมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวภายใต้ความสามารถและบริบทชุมชน จึงเป็นการดำเนินกิจกรรมด้านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินผลและสรุปผลรูปแบบการท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพทางเลือกในชุมชนได้ทันที หลังจากนักวิจัย นักวิชาการได้สรุปปิดโครงการวิจัยแล้ว

ผลการวิจัย

1) บริบทของชุมชน

บ้านแหลมสวรรค์ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานี 77 กิโลเมตร และอยู่ลึกเข้าไปจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 217 (ถนนสถิตินิมานกาล) ระหว่างอำเภอพิบูลมังสาหาร - สิรินธร

ประมาณ 1.7 กิโลเมตร ทั้งนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2511 นั้น ชาวบ้านจากตระกูลเจ้าจารย์ แสนอ้วน หาทรัพย์ และนาคุณ ได้อพยพมาจากบ้านฝางหล่ม ตำบลฝางคำ อำเภอพิบูลมังสาหาร เพื่อมาตั้งหมู่บ้านแหลมสวรรค์ เพราะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธร หมู่บ้านใหม่มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 600 ไร่ และมากกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่ถูกขายให้กับนายทุนจากภายนอก ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจึงถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าเพื่อการเก็งกำไรราคาที่ดิน คนส่วนใหญ่ในชุมชน (มากกว่า 100 ครอบครัวจาก 154 ครอบครัว) จึงหันไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน และด้วยเหตุที่พื้นที่ของหมู่บ้านอยู่ติดกับท้ายเขื่อนสิรินธร ชาวบ้านบางส่วนได้ปรับตัวให้เข้ากับลักษณะทางภูมิศาสตร์ด้วยการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เช่น จับสัตว์น้ำ เลี้ยงปลาในกระชัง และดำน้ำหาขอนไม้ไผ่เพื่อนำไปขายต่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้และไม้ตีพริก เป็นต้น ถึงแม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปรับจ้างยังต่างถิ่น แต่ในช่วงสงกรานต์ก็จะกลับมาเยี่ยมครอบครัวทำบุญที่วัดในหมู่บ้าน และร่วมฉลองเทศกาลสงกรานต์ ณ บริเวณหาดบ้านแหลมสวรรค์เป็นประจำทุกปี ทุกคนนับถือศาสนาพุทธและมีวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมตามแบบประเพณีอีสานสองคลองสิบสี่ที่คนอีสานทั่วไปถือปฏิบัติ

2) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแหลมสวรรค์

มี 3 ด้าน และข้อจำกัด 1 ด้าน ดังนี้

2.1) ศักยภาพด้านพื้นที่ทางกายภาพ ประกอบด้วย

ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้ โดยทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ หาดบ้านแหลมสวรรค์ เกาะบ้านฝางหล่ม พื้นที่ท้ายเขื่อนและสวนยางพารา ส่วนทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิตของชุมชน เช่น การจับสัตว์น้ำ การเลี้ยงปลาและแปรรูปจากปลา การดำหา

ภาพที่ 8 กิจกรรมการท่องเที่ยวครั้งที่ 2

ขอนไม้ไผ่ น้ำ การทำไม้ตีพริก และการดูหมอม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวอื่น ซึ่งตั้งอยู่บริเวณโดยรอบของชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ที่สามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์ได้ เช่น วัดป่าโพธิญาณ รอยพระพุทธรูปกลางน้ำ (ในเขื่อนสิรินธร) และภูกระแต เป็นต้น

2.2) ศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง ปัจจุบันมีถนนเข้าถึงหมู่บ้าน 1 เส้นทาง คือ ถนนอุทัยสองหล้า (หน้าโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 87 ใกล้กับนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย) รถยนต์สามารถเข้าถึงได้สะดวกเพราะเป็นถนนลาดยาง คอนกรีต และลูกรังปะปนกันไป แต่ในช่วงฤดูฝนการสัญจรด้วยรถจักรยานยนต์อาจไม่สะดวกเพราะสภาพถนนเป็นดินเลน

2.3) ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ในหมู่บ้านมีร้านอาหารและรีสอร์ทอย่างละ 1 แห่ง ซึ่งเป็นกิจการที่มีเจ้าของเดียวกัน ตั้งขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการปลั๊กิเวก นอกจากนี้ยังมีร้านค้าขายของชำขนาดเล็ก 3 ร้านและมีบริการรถเช่าอย่างไม่เป็นทางการจำนวน 2 ราย ส่วนสินค้าต่างๆ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ ปลาสาม ปลาห้า ปลาแห้ง และไม้ตีพริก ซึ่งเน้นการจำหน่ายให้แก่พ่อค้าคนกลางเท่านั้น

2.4) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ในช่วงฤดูฝนที่มีมรสุม นอกจากจะทำให้มีอุปสรรคด้านการสัญจรของรถขนาดเล็กแล้ว ยังทำให้มีพายุคลื่นลมแรง ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถใช้เรือ/แพ เพื่อนำนักท่องเที่ยวออกไปชมแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณเขื่อนได้ เนื่องจากเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายถึงแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้เนื่องจากบ้านแหลมสวรรค์ตั้งอยู่ลึกและยังไม่เป็นที่รู้จักและสนใจของบุคคลภายนอกมากนัก ชาวบ้านจึงยังไม่คำนึงถึงการรักษาความสะอาดในบริเวณพื้นที่สาธารณะ (เช่น มีเศษขยะบริเวณหาดบ้านแหลมสวรรค์) ตลอดจนยังไม่มีพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

3) จากการวิเคราะห์ SWOT และประมวลผลข้อมูล ด้านบริบทชุมชนและศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ ร่วมกับการใช้ TOWS Matrix พบว่า ชุมชนมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 1 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวทางน้ำ โดยชุมชนได้กำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยว 1 วัน และทดลองท่องเที่ยวทั้งภายในกลุ่มนักวิจัยและกลุ่มนักท่องเที่ยวทดลอง เพื่อค้นหารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและสอดคล้องกันระหว่างอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยว ซึ่งผลการประเมินของนักท่องเที่ยวทดลองครั้งที่ 1 ที่มีเรือหางยาวเป็นพาหนะและเน้นการให้บริการอาหารและเครื่องดื่มบนบกพบว่า นักท่องเที่ยวชื่นชอบในด้านการให้บริการอาหารและเครื่องดื่มและความงดงามของสิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนมากที่สุด และมีคำแนะนำให้ปรับปรุงด้านความกระชับของโปรแกรมการท่องเที่ยว

ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ควรให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมมากขึ้น ด้านการนำเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจและมีความเป็นมืออาชีพ ด้านการแนะนำบริการ ด้านการทำหน้าที่ของผู้ให้บริการที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ด้านความสะอาดของพื้นที่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนด้านการจัดการเวลา เนื่องจากความร้อนจากแสงแดดส่งผลลบต่อสุขภาพของนักท่องเที่ยว ซึ่งข้อมูลสะท้อนกลับจากนักท่องเที่ยวทดลองเหล่านี้ถูกนำมาใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อหาแนวทางการปรับปรุงคุณภาพของโปรแกรมการท่องเที่ยวก่อนที่จะเริ่มการทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ 2 (ตารางที่ 2) ผลจากการเรียนรู้ของทีมนักวิจัยชุมชนในการลดจุดอ่อนด้านคุณภาพบริการ (เช่น การฝึกทักษะเพื่อเพิ่มคุณภาพบริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้น) และลดอุปสรรคด้านความร้อนจากแสงแดด (เช่น การจัดช่วงเวลาของโปรแกรมการท่องเที่ยว และการใช้พาหนะที่มีหลังคา) นำมาซึ่งผลจากการประเมินของนักท่องเที่ยวทดลองครั้งที่ 2 ในระดับดีมาก เพราะนักท่องเที่ยวทุกคนประทับใจการนำเสนอโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีทัศนคติที่ดีขึ้นที่สามารถเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างน่าสนใจ สร้างรอยยิ้มและเสียงหัวเราะให้แก่ นักท่องเที่ยว

4) ผลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล จากการทดลองท่องเที่ยว 2 ครั้ง นำมาซึ่งข้อสรุปร่วมกันสำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนบ้านแหลมสวรรค์คือการท่องเที่ยวด้วยการล่องแพ 1 วัน โดยกำหนดเส้นทางและเวลาสำหรับโปรแกรมการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ดังตารางที่ 3

การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลมสวรรค์ ชุมชนให้บริการอาหารและเครื่องดื่มบนแพและพิจารณาถึงความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวทางน้ำเป็นลำดับแรก โดยพิจารณาสภาพลมฟ้าอากาศและจำนวนของนักท่องเที่ยวที่จำกัดไว้ไม่เกิน 12 คนต่อ 1 แพ ทั้งนี้ชุมชนตั้งกฎให้นักท่องเที่ยวทุกคนต้องสวมเสื้อชูชีพตลอดระยะเวลาการเดินทางท่องเที่ยว จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศผ่านกระบวนการวิจัยมีข้อค้นพบที่สำคัญที่สามารถนำมาสร้างความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวสำหรับบ้านแหลมสวรรค์ ดังแสดงในตารางที่ 4

ผลจากการเรียนรู้และร่วมแรงร่วมใจพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวของนักวิจัยชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ นำมาซึ่งผลการประเมินคุณภาพในระดับดีมากจากนักท่องเที่ยวทดลองครั้งที่ 2 เพราะนักท่องเที่ยวทุกคนประทับใจและเอ่ยปากชมถึงความเป็นมืออาชีพในการบริการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ จนนำไปสู่การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เฟสบุ๊ค เว็บไซต์ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดอุบลราชธานี (ภาพที่ 9) และหนังสือพิมพ์ข่าวสด (22 มีนาคม พ.ศ. 2560) และมติชน (17 มีนาคม พ.ศ. 2560)

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลการประเมินการทดลองท่องเที่ยว

หัวข้อหลัก	การทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ 1	การทดลองท่องเที่ยวครั้งที่ 2
1. อุปสรรคจากแสงแดดที่ร้อน	ใช้เรือที่ไร้หลังคาหาปลาเป็นพาหนะนำเที่ยว	ใช้แพที่มีหลังคาเป็นพาหนะนำเที่ยว
2. การขาดความกระชับของโปรแกรมท่องเที่ยว	การนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวรวมไปมาระหว่างการท่องเที่ยวทางบกและทางน้ำ	เน้นการถ่ายทอดเรื่องราว “การเดินทางของไม้ไผ่” และ “การเดินทางของปลา” ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ
3. การขาดการจัดการเวลา	ขาดการควบคุมเวลาเวลาที่เหมาะสมในโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น บางแหล่งท่องเที่ยว/กิจกรรมใช้เวลานานมากเกินไป ในขณะที่บางแหล่ง/กิจกรรมใช้เวลาน้อยเกินไป	เน้นความตรงต่อเวลาสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยว โดยตัดแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งออกไปเพื่อให้สามารถจัดการเวลาได้อย่างเหมาะสมในขณะเดียวกันก็สามารถรักษา “ชิม” หลักของการท่องเที่ยวไว้ได้
4. การขาดการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยวไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว	ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตชุมชน เช่น ให้อาหารปลาในกระชัง/ให้ทำไม้ตีฟริก
5. การขาดความเป็นมืออาชีพด้านการแนะนำบริการ	ไม่มีการแนะนำบริการ เช่น ห้องน้ำ การจัดการอาหารและเครื่องดื่ม	มีการแนะนำบริการ เช่น ห้องน้ำ และการบริการตัวเอง แต่ยังไม่ค่อยคล่อง
6. การขาดประสิทธิภาพในการแบ่งหน้าที่งาน	มีความสับสนในหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวที่บางคนยังไม่รู้หน้าที่ของตนเอง	มีการแบ่งหน้าที่งานที่ชัดเจน ทำให้ทุกคนรู้หน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี
7. การขาดเนื้อหาที่น่าสนใจในการนำเสนอเรื่องราว	ไกด์ท่องถิ่นขาดประสบการณ์ ขาดการเตรียมตัวที่ดีและยังประหม่าในการนำเสนอ	ฝึกซ้อมการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ จนสามารถนำมาซึ่งการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่วและเป็นธรรมชาติ
8. ระดับเสียงในการถ่ายทอดเรื่องราว	ไม่ใช้เครื่องขยายเสียงทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้ยินเรื่องราวที่น่าสนใจ	ใช้เครื่องขยายเสียงแบบพกพาและปรับระดับเสียงให้มีความเหมาะสม
9. ความสะอาดของสภาพแวดล้อมในชุมชน	ไม่ค่อยให้ความใส่ใจด้านความสะอาดและสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวฯ	ทำความสะอาดสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น
10. ป้ายระบุตำแหน่ง	ขาดป้ายระบุตำแหน่งของบ้านแหลมสวรรค์	มีป้ายระบุตำแหน่งของบ้านแหลมสวรรค์

อภิปรายผลวิจัย

ชุมชนบ้านแหลมสวรรค์มีอาณาบริเวณติดกับพื้นที่ท้ายเขื่อนสิรินธรและชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างนอกหมู่บ้าน ในขณะที่ชาวบ้านบางส่วนในหมู่บ้านประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เช่น การเลี้ยงปลา การดำหาขอนไม้ไผ่ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาและไม้ไผ่ ซึ่งบริบทที่มีลักษณะเฉพาะของบ้านแหลมสวรรค์นี้เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำที่ผสมผสานกับวิถีชีวิตชุมชนได้อย่างลงตัว จึงมีความแตกต่างกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อื่นๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนสามเรือนที่เป็นทางบก เน้นการปั่นจักรยาน (ธารณี นวสนธิ และคณะ, 2560) หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านปลาสวยงามที่เน้นก่อสร้างฟาร์มเพาะเลี้ยงปลาสวยงามเพื่อเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว (กนกพัชร วงศ์อินทร์อยู่ และคณะ, 2558) หรือแม้กระทั่งการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเหล่าที่เน้นการเดินทางไปตามเส้นทางธรรมชาติของดอย

ม่อนเงาะ (พรชัย เพียรพล, 2559) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ Asker et al. (2010) ได้กล่าวไว้ว่าความแตกต่างด้านบริบทในแต่ละพื้นที่นำมาซึ่งลักษณะของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แตกต่างกัน ความพร้อมในด้านคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านแหลมสวรรค์มีเพียง 3 ด้านจากทั้งหมด 6 ด้าน (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548) คือ 1) พื้นที่ที่มีหาดบ้านแหลมสวรรค์และด้านวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องกับน้ำเป็นสิ่งดึงดูดใจ 2) ด้านความสะดวกในการเข้าถึงหมู่บ้านทางรถยนต์ และ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีร้านอาหารและรีสอร์ทตั้งอยู่ในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม Asker et al. (2010) กล่าวว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะชุมชนเป็นผู้ที่มีบทบาทในอีก 4 กิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ 1) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 2) การอนุรักษ์วัฒนธรรม 3) การเรียนรู้และการสื่อความหมาย และ 4) การสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน (TIES, 2015; Honey, 2008)

ตารางที่ 3 เส้นทางและเวลาสำหรับโปรแกรมการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์

เวลา	เส้นทางท่องเที่ยว
7.00 – 8.30 น.	เดินทางจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีสู่บ้านแหลมสวรรค์ อำเภอสิรินธร
8.30 – 9.00 น.	รับการต้อนรับอันอบอุ่นจากสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ พร้อมชื่นชมและสดุดมกลิ่นไอของสายน้ำแห่งชีวิตชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ รับฟังเรื่องราว “กว่าจะมาเป็นบ้านแหลมสวรรค์และกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนฯ”
9.00 – 10.00 น.	นั่งแพชมวิถีชีวิตแห่งสายน้ำ ร่วมกิจกรรมการให้อาหารปลาในกระชัง และชมกิจกรรมการดำหาขอนไม้ได้น้ำด้วยวิธีโบราณ
10.00 – 11.45 น.	มุ่งหน้าสู่ “ผาวัดใจ” โดยพลขับแพผู้ชำนาญการและไกด์นำเที่ยวประจำท้องถิ่นพร้อมรับประทานอาหารว่างยามเช้าในบรรยากาศแบบสบายๆ สไตล์บ้านแหลมสวรรค์และเรียนรู้กับบรรยากาศที่ยังคงความบริสุทธิ์แห่งธรรมชาติของเกาะ แก่ง และโขดหินตามแนวเขื่อนสิรินธร
11.45 – 12.15 น.	ร่วมรำลึกถึง “สุชากรมัย” แห่งอดีตกาล พร้อมชมความงดงามของ“ผาวัดใจ”
12.15 – 12.45 น.	สำรวจใจกับเรื่องเล่า “การเดินทางของปลา – จากท้องนทีสู่ท้องนรี” พร้อมลองลิ้มชิมรสอาหารพื้นบ้านในบรรยากาศแห่งสวรรค์บนผืนดินในวิถีชุมชน
12.45 – 13.45 น.	พักผ่อนตามอัธยาศัย “เอนกายลงบนแพแลนิทรา”
13.45 – 14.30 น.	แวะกราบนมัสการพระเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ณ วัดป่าโพธิญาณ ร่วมอิมบิวนิยมและมีความสุขกับการให้อาหารปลาและเดินชมฝูงลิง
14.30 – 15.00 น.	มุ่งหน้าสู่หาดบ้านแหลมสวรรค์
15.00 – 15.45 น.	ชม “การเดินทางของไม้ไผ่ – สูการเป็นไม้ตีพริก” พร้อมร่วมกิจกรรมทำไม้ตีพริก
15.45 – 16.00 น.	ชมและเลือกซื้อสินค้าที่ระลึกของชุมชน
16.00 – 17.00 น.	เดินทางกลับถึงจังหวัดอุบลราชธานีโดยสวัสดิภาพ

www.GuideUbon.com

ล่องแพสำราญ... บ้านแหลมสวรรค์ อ.สิรินธร อุบลราชธานี

การล่องแพท่องเที่ยวแบบลาคแพเราไป แล้วปล่อยเราตามสบาย จะนั่งปิ้งย่างบนแพ กินข้าวไป กระโดดน้ำตามไป เป็นกิจกรรมที่ธรรมชาติแสนดี อยู่บนแพนานๆ ลึก 2-3 ชั่วโมง คงเบื่อแล้ว ใกล้ขอบลมีกิจกรรมล่องแพแนวใหม่ พาเราไปเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวใหญ่ๆ ได้เล่นน้ำสนุก มีมรดกศิลปสวยๆ และที่สำคัญ ได้สัมผัสวิถีชีวิตชุมชนด้วย นาสนใจใหม่ครบ ตามเรา... บ้านแหลมสวรรค์

ภาพที่ 9 การประชาสัมพันธ์ผ่านหน้าเว็บไซต์ Guide Ubon ที่มีชื่อเสียงของอุบลราชธานี
ที่มา: <http://www.guideubon.com/2.0/go2ubon/baan-lham-sawan-ubon/>, สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2560

ตารางที่ 4 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลมสวรรค์และข้อค้นพบที่สำคัญ

รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลมสวรรค์	ข้อค้นพบที่สำคัญ
1. มีการกำหนดกิจกรรมต่างๆ ไว้ในโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลมสวรรค์ ระยะเวลา 1 วัน	1. ชุมชนมีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสามารถดำเนินการให้บริการท่องเที่ยวได้
2. กิจกรรมการต้อนรับ ณ บริเวณหาดแหลมสวรรค์ ดังนี้ - ชุมชนมอบมาลัยดอกไม้ - เชิญนักท่องเที่ยวนั่ง/แนะนำด้านสถานที่ (ห้องน้ำ) - กล่าวต้อนรับ - แนะนำประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ - แนะนำถึงความปลอดภัยในการท่องเที่ยวทางน้ำ - นำนักท่องเที่ยวขึ้นแพและให้บริการด้านอาหารว่างและเครื่องดื่มบนแพ	2. ชุมชนสามารถสร้างความคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวเพื่อให้มีปรากฏการณ์ต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว ดังนี้ - เกิดความประทับใจ/ได้ผ่อนคลาย/รู้จักสถานที่ - สร้างความรู้สึกเป็นกันเอง - เกิดความรู้และความเข้าใจถึงความเป็นมาของหมู่บ้านและที่มาของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน - เกิดความมั่นใจด้านความปลอดภัยในการเดินทางทางน้ำ - ชุมชนได้ประสบการณ์ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ที่แปลกใหม่และน่าตื่นเต้นจากการได้ท่องเที่ยวโดยใช้แพ
3. กิจกรรมการชมวิถีชีวิตชุมชนตามฐานการเรียนรู้จำนวน 2 ฐาน คือ - ฐานการให้อาหารปลาในกระชัง - ฐานสาธิตการดำหาขอนไม้ไผ่	3. นักท่องเที่ยวเข้าใจวิถีชีวิตชุมชน และเกิดการเรียนรู้ถึงการเลี้ยงและการให้อาหารปลาในกระชัง วิธีการดำหาขอนไม้ไผ่ รวมถึงได้มีประสบการณ์จากการร่วมให้อาหารปลาในกระชัง
4. กิจกรรมนั่งแพชมทิวทัศน์แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในบริเวณเขื่อนสิรินธร เช่น - สนามกอล์ฟ เรือนพักรับรองของเขื่อนฯ - เรือพระที่นั่งและพระตำหนักส่วนพระองค์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา - เกาะแก่ง ผาวัดใจและเขตกินต่างๆ ตามแนวเขื่อน	4. นักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลินกับแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่ชุมชนนำเสนอและชุมชนได้เรียนรู้ถึงการนำทรัพยากรต่างๆ ที่มีในชุมชนมาใช้ในการท่องเที่ยวและได้เรียนรู้ถึงการค้นคว้าข้อมูล เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว
5. กิจกรรมรำลึกถึงสุชาในอดีตกาล ณ บริเวณผาวัดใจ	5. นักท่องเที่ยวมีโอกาสรำลึกและมีประสบการณ์ “สุชา” ในอดีตที่ยังไม่มีห้องสุชา และได้รับรู้ถึงศิลปะท้องถิ่นที่ปรากฏลวดลายอยู่บนผ้าถุง (อุปกรณ์สำหรับผู้หญิง)
6. กิจกรรมการรับประทานอาหารพื้นบ้าน (บนแพ) กลางเขื่อนสิรินธร และการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอาหาร “การเดินทางของปลา – จากท้องนที่สู่ท้องนรี”	6. นักท่องเที่ยวได้อิ่มอร่อยกับอาหารพื้นบ้าน และได้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งที่มาของอาหาร ส่วนชุมชนมีความภาคภูมิใจที่ได้นำเสนออาหารจากท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวรับประทาน
7. กิจกรรมแห่บุญ – กราบพระ ณ วัดป่าโพธิญาณ และร่วมให้ทานอาหารแก่ปลา/ลิง	7. เกิดความรู้สึกอึ้งมูญจากการได้ไหว้พระขอพรและการให้ทานแก่สัตว์ร่วมโลก
8. กิจกรรมการทำไม้ตีฟริก	8. นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้/มีประสบการณ์ในการทำไม้ตีฟริก
9. กิจกรรมอำลาและจำหน่ายสินค้าที่ระลึก	9. สร้างความระลึกถึงซึ่งกันและกัน

รูปแบบการท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์มีความสอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ

1) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือที่ทำให้ชุมชนได้ตระหนักและเรียนรู้ถึงการเชื่อมโยงระหว่างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะชุมชนเริ่มตระหนักว่าเศษขยะบริเวณแหล่งท่องเที่ยวส่งผลต่อทัศนียภาพของพื้นที่และสุนทรียภาพของ

นักท่องเที่ยว ดังนั้นชุมชนจึงช่วยกันรักษาสีเขียวด้วยช่วยกันดูแลและรักษาความสะอาด เพื่อคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์และความงดงามของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ นอกจากนี้ชุมชนยังได้เรียนรู้ว่า ทัศนียภาพและสุนทรียภาพของแหล่งท่องเที่ยวนำมาซึ่งรายได้จากนักท่องเที่ยว โดยนัยยะนี้สอดคล้องกับกลไกการเชื่อมโยงผลประโยชน์ต่างตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจและเชิงสิ่งแวดล้อมตามการศึกษาของ Hoole (2010) และ Stone & Rogerson (2011)

2) **การอนุรักษ์วัฒนธรรม** โดยมีการนำเสนอเรื่องราวจาก มัคคุเทศน์ท้องถิ่นเกี่ยวกับวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำของคน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้ทราบและได้เรียนรู้ถึงสิ่งที่ ไม่น่าเคยในชีวิตประจำวัน เช่น การล่องแพ การให้อาหารปลาใน กระชัง การชมวิธีการดำหาของไม้ไผ่ การทำไม้ตีพริก และการ รับประทานอาหารและเครื่องดื่มพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งเดิมนั้นชุมชน เข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมทั่วไปในชีวิตประจำวัน จึงไม่มีความค่า และมูลค่าใดๆ ในทางเศรษฐกิจ และเมื่อได้ทราบว่านักท่องเที่ยวต่าง ชื่นชมในสิ่งที่นำเสนอ ชุมชนจึงได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของวิถีชีวิตตนเอง เพราะสามารถนำมาสร้างมูลค่าได้ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวและ การเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้นักท่องเที่ยว นัยยะนี้จึงนำมาซึ่งการอนุรักษ์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นให้คงไว้และถือเป็นการสร้างความภาค ภูมิใจให้เกิดขึ้นในชุมชนที่ได้นำเสนอวิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของชุมชนให้นักท่องเที่ยว (Hillel, 2002)

3) **การเรียนรู้และการสื่อความหมาย** โดยมีการนำเสนอ กิจกรรมการท่องเที่ยวและเรื่องเล่า “การเดินทางของไม้ไผ่” และ “การเดินทางของปลา” ที่สื่อความหมายถึงวิถีชีวิตแห่งสายน้ำ ของคนในชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้ ให้ความรู้และเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวเพราะไม่ได้รู้ลึกว่าถูกยัดเยียด ข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ แต่กลับมีความเพลิดเพลินสนุกสนานผ่าน ประสบการณ์ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การนั่งแพชมวิถีการดำหา ของไม้กลางเขื่อนสิรินธรจนสิ้นสุดกิจกรรมการแปรรูปไม้ไผ่เป็น ไม้ตีพริก หรือการนั่งแพชมวิถีการเลี้ยงปลานิลในกระชังและการ จับปลาชีวแกวจนสิ้นสุดกิจกรรมการรับประทานอาหารที่ทำมา จากปลาในเขื่อนสิรินธร ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความรู้ทั้งผู้ให้ (ชุมชน) และผู้รับ (นักท่องเที่ยว) ในเชิงสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี (Donohoe & Needham, 2006) ซึ่งการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง (Armstrong, 2012)

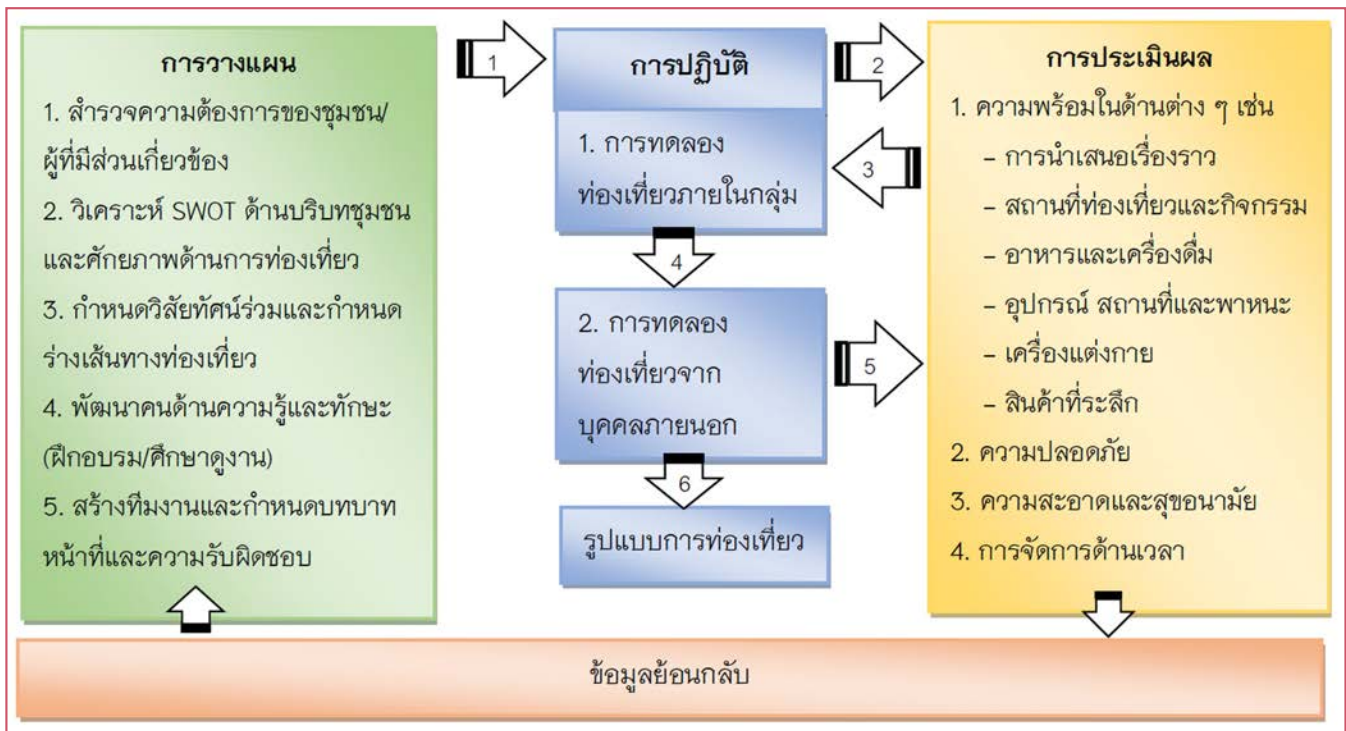
4) **การสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน** โดยการ ขายโปรแกรมการท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์ เพราะการท่องเที่ยว นำมาซึ่งการสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้และสร้างงานให้กับ ชุมชนผ่านการซื้อขายวัตถุดิบ (เช่น ปลา กุ้ง กระเจี๊ยบ เป็นต้น) เพื่อนำมาผลิตเป็นอาหารกลางวัน อาหารว่าง และเครื่องดื่มให้แก่ นักท่องเที่ยว การเช่าแพเพื่อนำมาเป็นพาหนะ การจ้างแรงงาน ผ่านการเป็นไกด์ท้องถิ่นและการเป็นผู้จัดเตรียมการนำเที่ยว และ การจำหน่ายสินค้าที่ระลึกต่างๆ เป็นต้น ซึ่งในที่นี้มีผู้ที่มิอาชีพใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ผู้ดำเนิน การท่องเที่ยวบ้านแหลมสวรรค์จำนวน 3 คน ผู้จำหน่ายของฝาก จำนวน 8 คน พลับแพจำนวน 4 คน ผู้นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยว (เช่น การดำหาของไม้ไผ่ คนทำไม้ตีพริก) จำนวน 12 คน ไกด์ ท้องถิ่น 2 คน และคนขายวัตถุดิบในการปรุงอาหารและเครื่องดื่ม สำหรับนักท่องเที่ยวจำนวน 15 คน เป็นต้น โดยนัยยะนี้แสดงถึงการ

ที่ชุมชนเป็นผู้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรงนั่นเอง (Coria & Calfucura, 2012; Howarth, 2012)

5) **การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น** โดยมีกระบวนการ วิจัยแบบ PAR ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่การตัดสินใจ เริ่มพัฒนาการท่องเที่ยว การศึกษาและเรียนรู้ประวัติและความ เป็นมา อาชีพของสมาชิกในชุมชน ศิลปวัฒนธรรม สภาพอากาศ ร่วมกันสำรวจทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมใน ท้องถิ่น ร่วมกันเขียนแผนที่เดินดิน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก ประสบการณ์ที่ได้รับจากการไปศึกษาดูงาน ร่วมกันกำหนดและ ร่วมทดสอบความเหมาะสมของโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยการ จัดการทดลองท่องเที่ยว และร่วมกันประเมินผลโปรแกรมการ ท่องเที่ยว สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมในผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผล (อรรธรณ พันธ์ เนตร, 2541) ซึ่งนอกจากจะนำมาซึ่งประโยชน์ด้านการเรียนรู้ การ พัฒนาทักษะในการสื่อสาร การมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรทั้งทาง ธรรมชาติและวัฒนธรรม การสร้างจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากร เหล่านั้นโดยการกำหนดผู้ดูแลรักษาความสะอาดของสิ่งแวดล้อม บริเวณแหล่งท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ตลอดจนการสร้าง ความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนในการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนให้ นักท่องเที่ยวทราบ และนำมาซึ่งโอกาสที่แหล่งท่องเที่ยวจะประสบ ความสำเร็จ (Coria & Calfucura, 2012; Kiss, 2004)

สรุปผลวิจัย

การศึกษาการพัฒนาแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแหลม สวรรค์ มีเป้าหมายเพื่อสร้างอาชีพทางเลือกเกี่ยวกับการท่องเที่ยว สร้างทักษะด้านการบริการทางการท่องเที่ยว และสร้างการตระหนักรู้ ในการเชื่อมโยงระหว่างคุณค่าและมูลค่าของทรัพยากรในพื้นที่ ให้แก่คนในชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ โดยผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัย แบบ PAR เพื่อศึกษาข้อมูลด้านบริบทและศักยภาพทางการ ท่องเที่ยวของชุมชนอันเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนารูปแบบ การท่องเที่ยว ซึ่งในกระบวนการวิจัยได้จัดให้มีการทดลองการ ท่องเที่ยวเพื่อรับการประเมินผลจากนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้รูปแบบ การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้รูปแบบการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางน้ำที่ผสมผสานกับวิถีชีวิตชุมชนของบ้านแหลม สวรรค์ผ่านการนำเสนอเรื่องราวแห่งสายน้ำ “การเดินทางของไม้ ไผ่” และ “การเดินทางของปลา” เป็นอีหมลัคนั้น ได้รับการ ประเมินคุณภาพในระดับดีมากจากนักท่องเที่ยวในการทดลอง ครั้งที่ 2 ในด้านคุณภาพการนำเสนอเรื่องราว ตลอดจนมาตรฐานของ ทรัพยากรและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว งานวิจัยนี้ นำมาซึ่งโมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านแหลม สวรรค์ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านแหลมสวรรค์

ข้อเสนอแนะ

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านแหลมสวรรค์ยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นเท่านั้น บทพิสูจน์ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและการสร้างตระหนักรู้ถึงคุณค่าทรัพยากรของคนในชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ต่อไปนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะต่อชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ ในด้านการจัดการผลประโยชน์ที่สมาชิกในกลุ่มท่องเที่ยวจะต้องมีบรรทัดฐานแห่งความซื่อสัตย์เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความเชื่อใจ ให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยวิธีการหนึ่งในการสร้างความเชื่อใจให้เกิดขึ้นในชุมชน คือ การแบ่งปันรายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวบางส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชน (เช่น ให้ทุนการศึกษาให้แก่บุตรหลานของสมาชิกในชุมชน) และรักษาสีงแวดล้อม (เช่น ใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการทำ ความสะอาดพื้นที่ส่วนรวมของชุมชน)

2) ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐ ในด้านการให้การสนับสนุนเพื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดอุบลราชธานี (ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ทางการท่องเที่ยว เช่น ป้าย ที่พักนักท่องเที่ยว และห้องสุขา) สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สาขาอุบลราชธานี (ด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (ด้านการสนับสนุนเชิงพื้นที่)

3) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาด้านการตลาดเชื่อมโยงของธุรกิจนำเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ เนื่องจากความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรากฐานของความเข้มแข็งของประเทศต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2559 สัญญาทุนเลขที่ 213807 และได้รับความร่วมมือจากนักวิจัยชุมชนบ้านแหลมสวรรค์ ตลอดจนนักท่องเที่ยวทดลองที่ได้เสียสละเวลาเข้าร่วมในกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมนี้ ซึ่งนักวิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

บรรณานุกรม

- กนกพัชร วงศ์อินทร์อยู่ และคณะ. 2558. การพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานทุนชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอุตสาหกรรมปาล์วยาง. *RMUTT Global Business and Economics Review*. 10(2); 171 – 183.
- กมล สุดประเสริฐ. 2540. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ. 91 น.
- ธารณี นวสันธิ และคณะ. 2560. แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนสามเรือนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 9(3); 167-177.
- บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา. 2548. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เพรส แอน ดีไซน์. กรุงเทพฯ. 371 น.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และ พัชรินทร์ เสริมการดี. 2556. การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอดอนดินและบ้านดอนพานัน อำเภอดอนตาล จังหวัดสกล. *วารสารสุทธิปริทัศน์*. 27(83); 97 – 112.
- ปิยวิทย์ เชื้อมพริ้ง. 2557. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนโดยการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ กรณีศึกษาสามพันโบก อำเภอโพธิ์ไทย จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 4(2); 26 – 47.
- พรชัย เพียรพล. 2559. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเหล่าในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงม่อนเงาะ จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์*. 11(2); 146-158.
- วิระพล ทองมา และ ประเจต อำนาง. 2547. รายงานวิจัยโครงการผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เชียงใหม่.
- อรรธรณ พันธ์เนตร. 2541. การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน กรณีบ้านหาดไคร้ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Armstrong, R. 2012. An analysis of the conditions for success of community-based tourism enterprises. ICRT Occas. Paper 21, pp.1 – 52.
- Asker, S. et al. 2010. *Effective Community Based Tourism: A Best Practice Manual*. Goal Coast Griffith University, Australia.
- Boo, E. 1990. *Ecotourism: The potentials and pitfalls*. Washington: World Wildlife Fund.
- Buckley, R. 1994. *A Framework for Ecotourism*. *Annals of Tourism Research*. 21(3); 661-669.
- Coria, J. & Calfucura, E. (2012). Ecotourism and the development of indigenous communities: the good, the bad, and the ugly. *Ecological Economics*. 73(15), 47-55.
- Donohoe, H. M. & Needham, R.D. 2006. Ecotourism: The evolving contemporary definition. *Journal of Ecotourism*. 5(3), 192 – 210.
- Hall, C. M. 2008. *Tourism planning: Policies, Processes and Relationships*. Pearson Education.
- Hall, M. C. & Page, S. J. 2014. *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. Routledge.
- Hillel, O. 2002. Ecotourism as a tool for sustainable development: Trends and challenges. Sustainable development of ecotourism web-conference. 1 – 26 April.
- Honey, M. 1999. *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns paradise?*. Island Press. Washington D.C.
- Honey, M. 2008. *Ecotourism and Sustainable Development: Who owns paradise?*. 2nd Edition. Island Press. Washington D.C.
- Hoole, A. F. 2010. A place-power-prognosis: community-based conservation, partnerships and ecotourism enterprise in Namibia. *International Journal Commons*. 4(1); 78 – 99.
- Howarth, R.B. 2012. Sustainability, well-being, and economic growth. *Minding Nature*. 5(2); 34-39.
- Kiss, A. 2004. Is community-based ecotourism a good use of biodiversity conservation funds?. *Trends in Ecology and Evolution*. 19(5); 232 – 237.
- Lekaota, L. 2018. The importance of rural communities' participation in the management of tourism management: A case study from Lesotho. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 7(5); 453 –462.
- MacDonald, C. 2012. Understanding participatory action research: a qualitative research methodology option. *Canadian Journal of Action Research*. 13(2); 34 – 50.

- Masud, M. M. et al. 2017. **Community-based ecotourism management for sustainable development of marine protected areas in Malaysia.** *Ocean & Coastal Management*. 136; 104 – 112.
- Nair, V. & Hamzah, A. 2015. **Successful community-based tourism approaches for rural destinations: The Asia Pacific Experience.** *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*. 7(5); 429 – 439.
- Page, S. & Dowling, R. 2002. **Ecotourism.** Pearson Education Limited. Harlow, Essex.
- Sharpley, R. 2000. **Tourism and sustainable development. Exploring the theoretical divide.** *Journal of Sustainable Tourism*. 8(1); 1 – 19.
- Stone, M. & Rogerson, C. M. 2011. **Community-based natural resource management and tourism: Nata bird sanctuary, Batswana.** *Tourism Review International*. 15; 159 – 169.
- TIES. 2015. **What is ecotourism?** จาก <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism>. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2561.
- UNWTO Report. 2011. **World Tourism Organization.** จาก <http://www.unwto.org>. สืบค้นเมื่อ 15 กรกฎาคม 2557.